

A GYÜMÖLCSSZEDÉS VÉGE?

– Bolgár és román bevándorlók Spanyolországban –

SOLTÉSZ BÉLA

Claudiu így foglalta össze helyzetét: “Román vagyok. Hét éve élek Spanyolországban, három éve feleségül vettem egy spanyol nőt. Harminchat éves közgazdász vagyok, beszélek öt nyelvet. Végre van egy munkám, ami nemcsak megfelel a képzettségemnek, de még tetszik is. De amíg ezt el nem értem, szedtem mandulát, permeteztem narancsot, mostam kamionokat, hordtam ki hirdetést, tataroztam házat, voltam pincér és pizzafutár is” (Viruela 2006).

*

Spanyolországban ma 150.000 bolgár és 750.000 román él. Noha tíz évvel ezelőtt még ritkaságszámba ment egy bolgár vagy román bevándorló az Ibér-félszigeten, a két ország állampolgárainak vízummentessége a Schengeni Térségbe jelentős migrációs hullámot indított el, amely igen nagy részben Spanyolországba irányult. A tendencia azóta is növekvő, és bár a gazdasági válság lassította a bevándorlás ütemét, 2009-től megszűnt a szabad munkaerő-áramlásra kivetett moratórium, így a bolgár és román közösség stabilizálódására és lassú, felfelé irányuló mobilitására lehet számítani.

Kulcsszavak: *Spanyolország, migráció, bolgárok, románok, EU-csatlakozás*

Bulgária és Románia a kilencvenes években gazdaságilag igen rossz teljesítményt nyújtott, ami mindkét országban a migrációs nyomás drasztikus növekedéséhez vezetett. Míg a rendszerváltás éveiben jelentős számban áramlottak a munkát keresők a falvakból a városokba, a gazdasági struktúraváltás elhúzódása a városokban is egyre magasabb munkanélküliséget eredményezett. Erre a megélhetési gondokkal küszködők kétféleképpen reagáltak. Egyesek visszatelepültek a falvakba, ahol bár ugyanúgy nem találtak munkát, de a lakhatás költsége alacsonyabb volt, az étkezési kiadásokat pedig lecsökkentette a háztáji termelés. Mások ezzel szemben fontolóra vették a kivándorlást. A Nyugat-Európába település – akár legális, akár illegális úton történt – ekkor még igen költséges és kockázatos vállalkozás volt, így jellemzően nem a legszegényebbek, hanem a szakképzett munkások és a bérüket meg nem kapó közalkalmazottak éltek ezzel a lehetőséggel (Sandu et al 2004).

A közhiedelemmel ellentétben a román és a spanyol nyelv közti hasonlóság igen csekély szerepet játszott abban, hogy Spanyolország a román kivándorlás egyik legjelentősebb célpontjává vált. Míg a romániai kisebbségek körében a kilencvenes évek első felében megfigyelhető volt az anyaországba emigrálás – a romániai német közösség szinte teljes egésze Németországba települt, az erdélyi magyarság jelentős része pedig átmenetileg vagy huzamosabb időre Magyarországon vállalt munkát – addig a többségi románok nem az újlatin nyelvterületen, hanem Németországban próbálták szerencsét (akárcsak a bolgárok). A szigorúbb német bevándorlási törvények és a Schengeni Egyezmény életbe lépése (1990 és 1995 között, Spanyolország esetében 1992) azonban megnövelték a potenciális célországok körét. Mindezek mellett a kilencvenes években a dél-európai EU-tagállamok komoly gazdasági fejlődésen mentek keresztül, nem kis részben olyan húzóágazatoknak köszönhetően, mint az építőipar, a munkaintenzív mezőgazdaság és a turizmus, amelyek egyben a dél-európai országok mindegyikében jelentős, munkaszerződés nélküli foglalkoztatásban is élen jártak, így ideális célpontot kínáltak a bolgár és román illegális migránsok számára. Kezdetben a földrajzi közelség miatt a bolgárok Görögországba, míg a románok Olaszországba vándoroltak, az Unión belüli szabad mozgásnak köszönhetően azonban sokan, ha már egyszer – legálisan vagy illegálisan – bejutottak a Schengeni Térségbe, továbbutaztak a magasabb béreket kínáló és gazdaságilag jobban teljesítő Spanyolországba. Az embercsempészek vagy hamis vízumokat előállító „vízumkereskedők” által kért magas ár azonban sokakat eltántorított a migrációtól (Sandu et al 2004, Turrión 2008).

A helyzet drámaian megváltozott 2002-ben, amikortól kezdve Bulgária és Románia állampolgárai vízummentesen léphettek be a Schengeni Térség tagállamaiba, és ott 90 napot turistaként tartózkodhattak. A bolgár és román gazdaság krónikusan rossz teljesítménye, az alacsony bérek és a mindent átszövő korrupció kellően nagy ösztönző-, míg a spanyolországi magas bérek és gyér munkaügyi ellenőrzések kellően nagy

vonzóerőt fejtettek ki. Spanyolországban egy segédmunkás tízszer annyit kereshetett egy építkezésen, mint Bulgáriában vagy Romániában, ráadásul munkalehetőség is bőven volt, nem úgy, mint a stagnáló hazai munkaerőpiacon. Ugyanebben az évben Spanyolország aláírta mindkét országgal a vendégmunkásokról szóló, azok számát kontingensekben meghatározó bilaterális szerződéseket is. A határátlépés tehát legálissá vált, a munkavállalási célú migráció azonban továbbra is illegális maradt, de már nem volt szükség hamis vízumokra, csak érvényes útlevele és a megélhetést fedező pénzmennyiségre. (Jellemző, hogy ez utóbbi feltételnek a dolgozni indulók jelentős része nem tudott eleget tenni, így a határellenőrzéskor az őket szállító buszvezetők adták kölcsön nekik a szükséges összeget készpénzben, majd azt az út folytatása előtt uzsorakamattal visszakérték). A bolgár férfiak nagy többsége és a román férfiak jelentős része az építőiparban helyezkedett el, míg a nők háztartási alkalmazottként, emellett sokan vállaltak – főleg a migrációt közvetlenül követő időszakban – mezőgazdasági idénymunkát. A „román gyümölcszedő” ugyanolyan sztereotíp szereplője vált a spanyolországi migrációs diskurzusnak, mint a „lengyel vízvezeték-szerelő” Franciaországban. A spanyol társadalom ugyanakkor nem viselkedett ellenségesen a bevándorlók iránt, főleg, miután köztudottá vált, hogy a román gyümölcszedő vagy a bolgár takarítónő sok esetben egyetemi diplomával rendelkezett. A 2005-ös regularizáció (tartózkodási engedélyek kiadása a Spanyolországban illegálisan tartózkodó migránsok számára) számos bolgár és román állampolgárt vont ki az „illegális bevándorló” kategóriából, a 2007-es EU-csatlakozás óta pedig a bolgárok és románok Spanyolországban tartózkodása nem tartozik a bevándorlási törvények hatálya alá (amitől természetesen sokak foglalkoztatása ugyanúgy illegális maradt). 2009. január elsejével Spanyolország megnyitotta munkaerőpiacát a bolgár és román állampolgárok előtt, ami a feketegazdaságban dolgozók számának csökkenéséhez vezetett (Sandu et al 2004, Turrión 2008, Viruela 2008a).

Az egyes politikai intézkedések hatása – vagy éppen hatástalansága – jól megfigyelő a bolgár és román migránsok számának alakulásán (1. táblázat). Szemmel látható a 2005-ös regularizáció, illetve a 2007-es EU-csatlakozás okozta növekedés, mint ahogy az is, hogy a munkaerőpiac 2009-es megnyitása viszont nem hozott akkora növekedést, mint azt sokan – főleg egyes, a migránsokkal meglehetősen ellenséges spanyol szakszervezetek – korábban prognosztizálták. Ennek oka egyrészt a gazdasági válság, amely következtében Spanyolországban a munkanélküli ráta elérte a rekordnak számító 20%-ot, másrészt a lassú, de határozott jövedelmi kiegyenlítődés a két küldő ország, illetve a fogadó ország között. Végül azt is megfigyelhetjük, hogy a válság – bár más adatokból tudható, hogy sokan hazatelepültek – nem hozott csökkenést a migráns közösségek létszámában, amiből arra következtethetünk, hogy a migrációs hálózatok annyira konszolidálódtak, hogy már akkor is vonzzák Spanyolországba a bolgár és román munkavállalókat, ha erre a munkaerőpiac önmagában már nem sok okot szolgáltat. A bolgárok 2010. január elsején az összes spanyolországi migráns 3,8%-át tették ki, míg a románok a 15,72%-át (Observatorio 2010).

1. táblázat A spanyolországi bolgár és román migráns közösség létszáma, 2000-2009 (ezer fő).

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Bolgárok	5	10	15	24	32	56	60	127	139	147
Románok	11	25	34	55	83	192	211	604	687	752
Spanyolországi migránsok összesen	895	1109	1324	1647	1977	2739	3022	3979	4169	4791

Forrás: Observatorio Permanente de la Inmigración, 2010. február.

A migráció volumenének növekedését a területi és a szektoriális differenciálódás kísérte. A migránsok területi eloszlásában fontos volt a belépési pontok szerepe (Madrid, illetve a Földközi-tenger partvidékének nagyvárosai), amelyek a bolgárok és románok kezdeti tartózkodási helyeül szolgáltak, később azonban megindult a migránsok szétáramlása Spanyolország belső területei felé. Figyelemre méltó a tény, hogy a bolgárok és a románok más-más területeken telepedtek meg, vagyis ritka az olyan település, ahol mindkét nemzetiség nagy számban képviselteti magát. Ennek oka a két csoport helyettesíthetősége a munkaadók szempontjából: mind a bolgárokat, mind a románokat mezőgazdasági idénymunkára, építkezéseken vagy takarítószemélyzetként alkalmazták, a csoporton belüli jobb információáramlás miatt tehát az a nemzetiség került jobb helyzetbe az állásokért folytatott küzdelemben, amelynek előbb telepedtek meg képviselői az adott településen. További fontos jellemzője a bolgárok és románok területi eloszlásának, hogy az újonnan érkező migránsok nagy része – a többi spanyolországi migránstól eltérően – nem a városokba, hanem a kistelepülésekre érkezett. A bolgárok és a románok ugyanis, részben az eredetileg is falun lakók magas

aránya, részben a többségi társadalomnak ezt a két migráns csoportot a mezőgazdasági munkákkal kapcsolatba hozó sztereotípiája miatt, elsősorban a már említett gyümölcszedés vagy szőlőszüret idején talált munkát. Ezek azok a munkakörök, amelyek a legkevesebb bért fizetik, így jellemzően a bérek valós értékével tisztában nem levő, frissen érkezett migránsokkal töltik be azokat a munkaadók. Általános jelenség tehát, hogy rövid időn belül a spanyolul már valamelyest beszélő, az ár- és bérszínvonalat ismerő migránsok a városba költöznek, ahol a jövedelmezőbb építőipari vagy takarítói munkaköröket töltik be (ami sok esetben továbbra sem jelent legális foglalkoztatást). Arra azonban a legtöbben ügyelnek, hogy az épp aktuális idénymunkákról tudomást szerezve, frissen érkező rokonaikkal vagy barátaikkal igyekezzenek betölteni a felszabaduló helyeket. A bolgárok és románok esetében tehát a vidékről városba költözés valószínűsége a migráció óta eltelt idővel egyre növekszik, és egyre többen találnak maguknak a végzettségüknek megfelelő adminisztratív vagy szellemi munkát (Ibáñez 2008, Pajares 2008, Viruela 2008a, Viruela 2008b).

A városokban ugyanakkor szembe kell nézniük a munkáltatói előítéletekkel, amelyek a bolgárokat és románokat a képzettséget nem igénylő fizikai munkákkal hozzák összefüggésbe. Ez a tendencia valamelyest enyhülni látszik a két ország 2007-es EU-csatlakozása óta, amely jelentős részben a „mi is európaiak vagyunk” szlogenre épülő, a spanyolországi bolgár és román civil szervezetek által évek óta alkalmazott diskurzusnak köszönhető. Ezen felül a románok előszeretettel hivatkoznak a latin örökségre és a nyelvi hasonlóságra, míg a bolgárok a spanyolokéhoz hasonló mediterrán kultúrájuk és családszeretetük alapján igyekeznek magukat a befogadó társadalomhoz kulturálisan közel állónak feltüntetni. Akár ezek az erőfeszítések állnak a jelenség hátterében, akár az a tény, hogy – az afrikaiakkal vagy latin-amerikaiakkal szemben – a bolgárok és románok nem alkotnak egyértelműen látható kisebbséget, annyi mindenesetre elmondható, hogy a két nemzetiség sokkal nagyobb felfelé irányuló mobilitást és integrációs hajlandóságot mutat, mint más bevándorló csoportok (Markova 2008, Pajares 2008).

A gyors integrációt paradox módon az is elősegíti, hogy a bolgárok és a románok társadalmi kapcsolathálója más bevándorlókhöz viszonyítva meglepően gyér. Részben a posztkommunista társadalmakra jellemző általános bizalmatlanság, részben a fokozott versenyhelyzet miatt a spanyolországi migránsok között ezen két csoport esetében a leggyakoribb, hogy honfitársak zsákmányolják ki vagy csapják be egymást, aminek következtében sokan a minél gyorsabb, akár a saját kultúra feladásával járó asszimilációt választják. A gyengébb csoportkohézióból számos hátránya számozott az egyes bevándorlóknak, például sokan azért nem éltek a 2005-ös regularizáció lehetőségével, mert nem ismertek senkit, aki elmagyarázta volna nekik, hogy miért áll érdekükben ez az eljárás. Az általános szabály alól két kisebb csoport képez kivételt: a román adventisták, illetve a romániai és bulgáriai cigányok. Előbbiek tagjait az újkeresztény kisegyházakra jellemző szolidaritás kapcsolja bele egy szélesebb kapcsolathálóba (amelynek részei a spanyol adventisták is), utóbbiakat a hagyományos, nagycsaládi struktúra óvja meg az elmagányosodástól. Külön érdekesség, hogy a romániai cigányok jelentős része egyetlen kisvárosból, a Ialomița megyei Țândărei-ből származik, míg a románok többi része egyre inkább kiegyenlítődő mértékben az ország egész területéről. A – jelentős részben koldulásból élő – cigány nagycsaládok a többségi románokkal ellentétben feltűnő jelenségnek számítanak Spanyolországban, emiatt a spanyol közgondolkodás sokszor egyenlőséget tesz románok és cigányok között. A cigányokkal szemben előítéleteket tápláló, vagy a velük való összemosódást dehonesztálóan érző románok egy része úgy igyekszik eloszlatni ezt a tévhitet, hogy a cigányokat alacsonyabb rendűnek és a román nemzetet kívül állónak tünteti fel, míg mások, beletörődve a helyzetbe, inkább románságát igyekszik eltitkolni vagy minél észrevétlenebbé tenni. Mindkét stratégia gyengíti a spanyolországi román állampolgárok (a cigányokat is beleértve) érdekképviselési erejét, tovább siettetve az asszimilációt (Sandu et al 2005, Sandu et al 2006, Markova 2008).

A gazdasági válság ezzel szemben, ha nem is állította meg, mindenesetre lassította a bolgárok és románok társadalmi helyzetének javulását. A 2008 óta permanensen rosszul teljesítő gazdasági ágazatok Spanyolországban éppen azok, amelyekben a bolgárok és románok korábban könnyen találtak megélhetést – ilyen az építőipar és a turizmus. A krízis azonban sokkal jobban sújtja a hagyományos versenytárs marokkóiakat, ecuadoriakat és kolumbiaiakat, mivel ők nem EU-tagállamok polgárai, sokuk továbbra sem rendelkezik tartózkodási engedéllyel, és nem jogosultak az önkormányzati választásokon való részvételre, szemben a bolgárokkal és románokkal. Ez utóbbi tény – bár néhány képviselőjük már akad a spanyol önkormányzatokban, egy építési vállalkozó pedig Független Román Párt néven 2006-ban megalapította az első, meglehetősen sikertelenül szereplő spanyolországi román pártot – egyelőre még nem hozott látványos eredményeket, a közeljövőben azonban segíthet a két közösség helyzetének konszolidálásában (Aja et al 2009).

Hosszútávon tehát feltételezhető, hogy a spanyolországi bolgár és román közösség létszámának növekedése a küldő országokkal fennálló jövedelmi egyenlőtlenségek csökkenésével arányosan lassulni fog, de nem adhatunk pontos előrejelzést, hogy mikor áll meg, vagy fordul csökkenőre. Ugyan a magas spanyolországi munkanélküliség és az egyre könnyebb be- és kiutazás miatt a hazatelepülők és a kétlaki életstratégiát választók létszáma nő, de ezen csoportok nem egyenlően kerülnek ki a teljes migráns népességből: a középosztályosodó, vállalkozásokkal egzisztenciát teremtő migránsoknak továbbra sem éri meg hazatelepülni, a legképzetlenebbek pedig, ha munkát találnak, még mindig jóval többet kereshetnek, mint odahaza. Utóbbiak esetében ráadásul a hazatelepülés szubjektív ellenőztőzói is jelentősek, vagyis sokan szégyellnek hazamenni úgy, hogy Spanyolországban nem vitték semmire. Akik iránt ellenben jelenleg komoly kereslet mutatkozik a bolgár és román munkaerőpiacon, azok a magasan képezett migránsok, akik ugyanakkor vagy már teljesen beilleszkedtek Spanyolországban, vagy az elmúlt évek romániai (is kisebb részben bulgáriai) gazdasági fellendülést kihasználva már hazatelepültek. A spanyolországi bolgárok és románok többsége tehát megtalálta a helyét a spanyol társadalomban, ráadásul tudják, hogy EU-tagállamok polgáraiként kiszámítható jövő áll előttük. Esetükben hasonló folyamatokra lehet számítani, mint amely éppen a spanyolokkal játszódtott le, akik a 60-as, 70-es években jelentős számban vándoroltak ki Németországba, Franciaországba és Svájcba, és akik felküzdötték magukat a fogadó országok középosztályába (bár sokan öregkorukra hazatelepültek Spanyolországba). Várható, hogy a következő egy-két évtizedben kialakul egy bolgár-spanyol, illetve román-spanyol kettős identitású középosztálybeli csoport létrejötte, amely egyrészt a hazautalások, másrészt a kereskedelmi és intézményi kapcsolatok növelése révén jelentős mértékben részt vállalhat Bulgária és Románia gazdasági fejlődésében. A gyümölcsszedésnek tehát vége, de nem azért, mert a spanyolországi bolgár és román közösségek fogyatkozásnak indultak, hanem épp ellenkezőleg: mert megindultak a társadalmi felemelkedés útján.

Bibliográfia

AJA, Eliseo et al. [2009]: Anuario de Inmigración en España, edición 2009. Barcelona, CIDOB, Diputación de Barcelona, Fundació Jaume Bofill, Fundación José Ortega y Gasset, Unicaja.

IBÁÑEZ Angulo, Mónica [2008]: Procesos migratorios desde Europa Central y del Este en España. Estatus jurídico, identidad social e inserción laboral. In: Revista CIDOB d'Afers Internacionals 84.

http://www.cidob.org/es/publicaciones/revistas/revista_cidob_d_afers_internacionals/num_84_migracion_es_y_redes_transnacionales_comunidades_inmigradas_de_europa_central_y_del_este_en_espana, (Mai 13, 2010)

MARKOVA, Eugenia [2008]: Trabajadores búlgaros en Madrid. Situación legal y actuación en el mercado de trabajo. In: Revista CIDOB d'Afers Internacionals 84.

<http://www.cidob.org/es/> Ibid. (Mai 13, 2010)

OBSERVATORIO Permanente de la Inmigración [2010]: Extranjeros con certificado de registro o tarjeta de residencia en vigor y Extranjeros con autorización de estancia por estudios en vigor a 31 de diciembre de 2009.

http://extranjeros.mtin.es/es/InformacionEstadistica/Informes/Extranjeros31Diciembre2009/Archivos/Informe_Trimestral_31diciembre_2009.pdf. (Mai 13, 2010)

PAJARES Alonso, Miguel [2008]: Comunidades inmigradas de la Europa del Este. El caso del colectivo rumano en España. In: Revista CIDOB d'Afers Internacionals 84.

<http://www.cidob.org/es/> Ibid. (Mai 13, 2010)

SANDU, Dumitru [2005]: Patterns of temporary emigration: experiences and intentions at individual and community levels in Romania. Paper prepared for the Workshop on Development and Patterns of Migration Processes in Central and Eastern Europe, Migration Online Project and Faculty of Humanities, Charles University of Prague, Prague, 25-28 August 2005.

<http://www.migrationonline.cz/e-library/?x=1963615>, (Mai 13, 2010)

SANDU, Dumitru et al [2006]: Living abroad on a temporary basis:

The economic migration of Romanians: 1990-2006. Bukarest, Fundatia pentru o Societate Deschisa (Open Society Foundation).

TURRIÓN Ferrero, Ruth [2008]: La otra Europa que viene. Europeos del Este en España.
In: Revista CIDOB d'Afers Internacionals 84.
<http://www.cidob.org/es/> Ibid. (Mai 13, 2010)

VIRUELA Martínez, Rafael [2006]: Inmigrantes rumanos en España: Aspectos territoriales y procesos de sustitución laboral. In: Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales.
<http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-222.htm>, (Mai 13, 2010)

VIRUELA Martínez, Rafael [2008a]: Población rumana y búlgara en España: Evolución, distribución geográfica y flujos migratorios. In: Cuadernos de Geografía 84, Universidad de Valencia, pp. 169 – 194.

VIRUELA Martínez, Rafael [2008b]: Europeos del Este en el mercado de trabajo español. Un enfoque geográfico. In: Revista CIDOB d'Afers Internacionals 84.
<http://www.cidob.org/es/> Ibid. (Mai 13, 2010)

*

www.southeast-europe.org
see@southeast-europe.org

© DKE 2010.